

Artykuły recenzyjne

Liturgia Sacra 24 (2018), nr 2, s. 563–569

DOI: 10.25167/LitS/24(2018)2/563-569

ZYGFRYD GLAESER

Wydział Teologiczny UO

Liturgia paradygmatem ekumenicznej duchowości. Wokół opracowania Elżbiety Wrzały nt. wybranych nowych wspólnot życia ewangelicznego¹

W Liście Kongregacji Nauki Wiary *Iuvenescit Ecclesia*² na temat relacji między darami hierarchicznymi a charyzmatycznymi dla życia i misji Kościoła czytamy: „Kościół odmładza się na mocy Ewangelii, a Duch Święty stale go odnawia, budując i prowadząc go «poprzez rozmaite dary hierarchiczne i charyzmatyczne»³. Sobór Watykański II wielokrotnie podkreślał cudowne dzieło Ducha Świętego, który uświęca Lud Boży, kieruje nim, uposaża go w cnoty i ubogaca szczególnie-

¹ Niniejszy artykuł recenzyjny powstał na podstawie recenzji rozprawy doktorskiej Elżbiety Wrzały. Dotyczy publikacji: *Liturgiczne drogi jedności. Liturgiczno-ekumeniczna duchowość wybranych nowych wspólnot życia ewangelicznego*, Wydawnictwo Naukowe UPJPII, Kraków 2017, ss. 375.

² KONGREGACJA NAUKI WIARY, *List „Iuvenescit Ecclesia” do Biskupów Kościoła katolickiego na temat relacji między darami hierarchicznymi a charyzmatycznymi dla życia i misji Kościoła*, <http://episkopat.pl/relacja-miedzy-darami-hierarchicznymi-a-charyzmatycznymi-list-kongregacji-nauki-wiary/> (12.05.2018), (dalej: IE).

³ SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 14, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 116–117 (dalej: KK).

mi łaskami, w ten sposób go budując. Wielorakie jest działanie boskiego Parakleta w Kościele” (IE 1). Powstanie wspólnot życia ewangelicznego uznano za przejaw działania Ducha Świętego w Kościele, gdyż wspólnoty te „stanowią cenne bogactwo dla odnowy Kościoła i dla pilnego «duszpasterskiego i misyjnego nawrócenia»⁴ całego życia kościelnego” (IE 2). Nowych wspólnot życia ewangelicznego nie należy „pojmować jedynie jako dobrowolnej formy zrzeszania się ludzi dążących do jakiegoś konkretnego celu o charakterze religijnym lub społecznym. Charakter «ruchów» odróżnia je w panoramie kościelnej jako coś bardzo dynamicznego, zdolnego do wzbudzenia szczególnej atrakcyjności dla Ewangelii i podsunęcia propozycji życia chrześcijańskiego, zasadniczo globalnego, obejmującego wszystkie aspekty ludzkiego istnienia. Zrzeszanie się wiernych, połączone z intensywnym współdziałaniem życia, po to, by wzmacniać życie wiarą, nadzieją i miłością, dobrze wyraża dynamikę kościelną, jako tajemnicę komunii służącej misji i jawi się, jako znak jedności Kościoła w Chrystusie” (IE 2). Wspólnoty życia ewangelicznego proponują „odnowione formy pójścia za Chrystusem, w których należy pogłębiać *communio cum Deo* oraz *communio fidelium*, wnosząc w nowe konteksty społeczne, fascynującą spotkaniem z Panem Jezusem i piękno egzystencji chrześcijańskiej przeżywanej w swej integralności. Wyraża się w nich również szczególna forma misji i świadectwa, nakierowana na sprzyjanie i rozwijanie zarówno świadomości swojego powołania chrześcijańskiego, jak i trwałych dróg formacji chrześcijańskiej oraz doskonałości ewangelicznej” (IE 2). Św. Jan Paweł II „uznał w nich «opatrznościową odpowiedź»⁵, wzbudzaną przez Ducha Świętego w obliczu konieczności niesienia Ewangelii w sposób przekonujący na cały świat, biorąc pod uwagę rozległe procesy zmian dokonujące się na poziomie całej planety, naznaczone często kulturą silnie zlaicyzowaną (...). Te nowe dzieła (...), których serce Kościoła pełne jest radości i wdzięczności, wezwane są do nawiązania pozytywnych relacji ze wszystkimi innymi darami obecnymi w życiu kościelnym” (IE 2).

Zgodnie z zaprezentowanym wyżej stanowiskiem Kościoła zrzeszenia wiernych, ruchy kościelne i nowe wspólnoty życia ewangelicznego plasują się w kategorii „nowego powiewu” Ducha Świętego, Jego szczególnego daru dla Kościoła i dla świata. Należy więc na różne sposoby zgłębiać istotę tegoż daru dla realizacji zbawczego posłannictwa Kościoła. Jako wręcz „potrzebę chwili” należy traktować podejmowanie badań naukowych nad tym fenomenem życia chrześcijańskiego, jakim są zrzeszenia wiernych, ruchy kościelne i nowe wspólnoty życia ewange-

⁴ FRANCISZEK, *Adhortacja Evangelii gaudium*, nr 25, AAS 105(2013), s. 1030 (dalej: EG).

⁵ JAN PAWEŁ II, *Przemówienie do członków ruchów kościelnych i nowych wspólnot* (30.05.1998), nr 7, *OsRomPol* (1998) 8–9, s. 39

licznego. Dobrze się więc stało, że Wydział Teologiczny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie aktywnie włączył się w ten, jakże ważny, nurt badań życia kościelnego. Jednym z istotnych owoców prowadzonych tam badań jest publikacja autorstwa Elżbiety Wrzały pt.: *Liturgiczne drogi jedności. Liturgiczno-ekumeniczna duchowość wybranych nowych wspólnot życia ewangelicznego*, zrealizowana w ramach projektu doktorskiego pod naukowym kierownictwem s. dr hab. Adelajdy Sielepin CHR, prof. UPJPII, i wydana przez Wydawnictwo Naukowe UPJPII (Kraków 2017, ss. 375). Zamysł ten uznaję za bardzo ważny, ze wszech miar potrzebny i aktualny.

1. Problematyka, metoda oraz struktura opracowania

Głównym zadaniem badawczym, jakiego w swoim opracowaniu podjęła się Elżbieta Wrzała, jest naukowe zgłębienie liturgiczno-ekumenicznej duchowości sześciu wybranych przez siebie nowych wspólnot życia ewangelicznego powstałych w drugiej połowie XX w., a więc ściśle związanych z reformą życia kościelnego zaproponowaną przez Sobór Watykański II. We *Wstępie* autorka książki postawiła kilka istotnych pytań badawczych, które określają właściwy problem rozprawy: Jakie jest miejsce liturgii w odkrywaniu dróg do urzeczywistniania pełnej widzialnej jedności w Chrystusowym Kościele? Jak dalece liturgia może być przestrzenią, w której scala się i ukierunkowuje ekumeniczny nurt Kościoła?⁶

Elżbieta Wrzała starała się ustalić aktualny stan badań dotyczący realizowanego przez siebie projektu. Na podstawie przeprowadzonej kwerendy źródłowej stwierdziła, że „w języku polskim ukazało się jedynie kilka specjalistycznych oraz popularnych opracowań na temat niektórych z tych wspólnot. W Europie Zachodniej literatura również nie jest obszerna”⁷. Stąd płynie jej słuszny wniosek co do naukowej potrzeby zgłębienia teologicznego i pastoralnego bogactwa, będącego źródłem chrześcijańskiego dynamizmu nowych wspólnot życia ewangelicznego, które dla wielu stają się inspiracją dla ich chrześcijańskiego życia i ekumenicznego zaangażowania. Zasadniczym paradygmatem, jaki autorka opracowania wybrała dla swoich naukowych dociekań, jest liturgia rozumiana jako wręcz egzemplaryczny „nośnik” ekumenii. Łączy bowiem w sobie wszystkie rodzaje ekumenizmu: duchowy z doktrynalnym i z praktycznym. Dlatego też, zdaniem autorki prezentowanej

⁶ Zob. E. WRZAŁA, *Liturgiczne drogi jedności*, s. 9.

⁷ *Tamże*.

książki, „każda refleksja na ten temat może okazać się użyteczna i owocna”⁸. Autorka opracowania właściwie odczytała również postulat Soboru Watykańskiego II oraz posoborowego *Magisterium Ecclesiae* (na czele z encykliką Jana Pawła II na temat ekumenizmu *Ut unum sint*⁹, zob. zwłaszcza nr 55), by odważnie sięgać „do źródeł Kościoła niepodzielonego (...), które najpełniej można dostrzec w modlającej się wspólnocie, szczególnie w liturgii”¹⁰, która stanowi zarówno fundament, jak i świadectwo jedności w Chrystusowym Kościele. Jedność ta daleka jest od jakichkolwiek form uniformizmu. Urzeczywistnia się raczej w pluralizmie form, stanowiącym o duchowym bogactwie Chrystusowego Kościoła. Ze skarbca tego obfitości korzystają nowe wspólnoty życia ewangelicznego. Ich charakterystyczną cechą przeżywania wiary jest różnorodność i pluriformizm¹¹. Nie oznacza to wcale jakiegoś nowego zagrożenia dla eklezjalnej jedności. Wręcz przeciwnie, w nowych wspólnotach życia ewangelicznego otwiera się nowa przestrzeń dynamizująca życie wiary i formująca wiernych w duchu ekumenicznego poszanowania inności. Te wszystkie czynniki razem wzięte wskazują na aktualność problematyki podjętej przez autorkę opracowania. Wskazują także na jego eklezjologiczną, a zwłaszcza ekumeniczną przydatność.

W realizacji postawionych przez siebie zamierzeń Elżbieta Wrzała posłużyła się kilkoma metodami badawczymi¹². Po zakończeniu kwerendy źródłowej przeprowadziła analizę tekstów liturgicznych i wybranych przez siebie dokumentów, następnie dokonała ich rzeczowej systematyzacji i na tej podstawie, także na podstawie dostępnych opracowań podjętej problematyki, dokonała teologicznego i pastoralno-liturgicznego pogłębienia istotnych treści związanych z opracowywanym przez siebie problemem badawczym, pokazując przede wszystkim ich ekumeniczną wartość i charakter. Zastosowaną metodę określiła jako „złożoną, kompleksową”¹³. Pomocne okazały się tu również: metoda historyczna oraz metoda hermeneutyki liturgicznej¹⁴. Posługując się metodą porównawczą, autorka książki dokonała zestawienia różnych elementów dotyczących poruszanej przez siebie problematyki

⁸ *Tamże*, s. 8.

⁹ Zob. JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ut unum sint*, AAS 87 (1995), 921–982. Tekst pol. zob. OsRom-Pol 16 (1995) 6, 4–31.

¹⁰ E. WRZAŁA, *Liturgiczne drogi jedności*, s. 8.

¹¹ Zob. *tamże*, s. 10–11.

¹² Zob. *tamże*.

¹³ *Tamże*, s. 10.

¹⁴ Zob. *tamże*.

oraz oceniła rezultaty swoich poszukiwań pod kątem ekumenicznym¹⁵. Całościowa i systematyczna prezentacja wyników prowadzonych badań stała się możliwa dzięki wykorzystaniu metody syntezy¹⁶. Ta pozwoliła na szerokie, nacechowane naukowym obiektywizmem, potraktowanie konfesyjnie zróżnicowanych źródeł, a tym samym na formułowanie ekumenicznie przydatnych wniosków.

Elżbieta Wrzała podzieliła przygotowaną przez siebie publikację na siedem zasadniczych rozdziałów (s. 15–327). Poprzedzają je: strony edytorskie (s. 1–4), Wykaz skrótów (s. 5) oraz *Wstęp* (s. 7–14), a kończą: *Zakończenie* (s. 329–337), *Summary* (s. 339–340), *Bibliografia* (s. 341–358), *Aneks* (s. 359–372), w którym autorka zamieściła zdjęcia istotnych dla różnych wspólnot elementów przestrzeni liturgicznej oraz *Spis treści* (s. 373–375).

Pierwszy rozdział (s. 15–50), zatytułowany *Fenomen posoborowych wspólnot życia ewangelicznego i ich liturgia*, ma charakter wprowadzający w problematykę pracy. Autorka niejako przygotowała grunt pod studium liturgiczno-ekumenicznej duchowości wybranych przez siebie wspólnot. Zaprezentowała ich założycieli oraz ogólnie je scharakteryzowała, zwracając szczególną uwagę na powiązania pomiędzy liturgią i ekumenicznym zaangażowaniem opisywanych wspólnot. Określiła ekumeniczne przesłanki kształtujące duchowość wspólnot, ich liturgię oraz praktyki kulturowo-pastoralne.

W kolejnych rozdziałach autorka opracowania szczegółowo zaprezentowała wybrane przez siebie wspólnoty życia ewangelicznego: Wspólnotę z Taizé (rozd. II, s. 51–111), Monastyczną Wspólnotę z Bose (rozd. III, s. 113–146), Monastyczne Wspólnoty Jerozolimskie (rozd. IV, s. 147–186), Wspólnotę Błogosławieństw (rozd. V, s. 187–228), Wspólnotę *Chemin Neuf* (rozd. VI, s. 229–283) oraz Międzykulturowe Centrum *Ezio Aletti* (rozd. VII, s. 285–327). Przebadana przede wszystkim liturgia tychże wspólnot, pytając o to, w jakim stopniu stanowi ona dla nich swego rodzaju *locus oecumenicus*. W wyniku prowadzonych przez siebie analiz Elżbieta Wrzała doszła do przekonania, że ze względu na odmienne duchowości i apostolaty przebadane przez nią wspólnoty wykazują własne odniesienie zarówno do liturgii, jak i do ekumenizmu. Ze względu na to, że każda wspólnota ma swoją własną specyfikę formacyjną, priorytety ewangelizacyjne i wykształconą tradycję życia ewangelicznego, autorka opracowania podjęła słuszną decyzję, prezentując je w formie osobnych części rozprawy, wskazując wszakże na liturgię i ekumeniczne zaangażowanie jako swego rodzaju „oś spajającą” ich teologię i pastoralne działania.

¹⁵ Zob. *tamże*.

¹⁶ Zob. *tamże*.

W *Zakończeniu* (s. 329–337) autorka prezentowanej książki podjęła próbę całościowej odpowiedzi na pytania postawione we *Wstępie* do pracy, a określające właściwy jej problem. *Zakończenie* stanowi także próbę syntetycznego podsumowania przedstawionych w rozprawie wątków treściowych, związanych bezpośrednio z poruszaną problematyką.

2. Wartość formalna

Analiza książki autorstwa Elżbiety Wrzały upoważnia do stwierdzenia, że mamy tu do czynienia z solidnie opracowanym studium, obejmującym szeroką gamę zagadnień związanych z prezentacją nowych wspólnot życia ewangelicznego, a zwłaszcza ich liturgii, z jednoczesnym zwróceniem szczególnej uwagi na wewnętrzne powiązanie liturgicznej duchowości wspólnot z ich ekumeniczną otwartością i zaangażowaniem. Temat jest jasno sformułowany. Dotyczy to także podziału pracy na siedem rozdziałów. Pierwszy z rozdziałów ma charakter wprowadzający i stanowi ogólny opis fenomenu, jakim są w Kościele nowe wspólnoty życia ewangelicznego. Autorka dokonała w nim także ogólnego wprowadzenia w liturgiczno-ekumeniczną duchowość tychże wspólnot. W kolejnych rozdziałach zaprezentowała zarówno krótką historię poszczególnych wspólnot, jak i istotne elementy ich liturgiczno-ekumenicznej duchowości. Dzięki zastosowaniu takiego klucza hermeneutycznego autorce udało się w sposób przejrzysty i jasny uchwycić i wyeksplikować właściwy problem rozprawy oraz zrealizować zamierzony cel badawczy bez formalnych uszczerbków, które mogłyby rzutować na obiektywną wartość rozprawy.

Na uwagę zasługuje sumienne wykorzystanie źródeł. Przyznać należy, że autorka książki nie miała łatwego zadania. Musiała bowiem pokonać niełatwą drogę docierania do źródeł specyficznych dla poszczególnych wspólnot, które często przechowywane są w mało uporządkowanej formie, a nierzadko istnieją poważne utrudnienia w ich udostępnianiu. Do tego doszła konieczność dobrej znajomości języków obcych, by rzetelnie przeanalizować dostępne źródła i tematyczne opracowania. Zastosowany podział bibliografii uznaję za poprawnie sporządzony. Również aparat krytyczny został sporządzony bardzo starannie.

3. Wartość merytoryczna

Uważna lektura omawianej tu książki przekonuje o jej wewnętrznej i obiektywnej wartości merytorycznej. Stanowi ona ważne naukowe opracowanie, ukazujące liturgiczno-ekumeniczną duchowość wybranych przez autorkę nowych wspólnot życia ewangelicznego. Nie tylko wypełnia ona istniejącą w tym obszarze lukę w polskiej przestrzeni publikatorsko-teologicznej i pastoralnej, lecz także rozwija nową perspektywę badań nad bardzo ważną teologicznie oraz pastoralnie i ekumenicznie przydatną problematyką. Mamy tu do czynienia z dojrzałym i oryginalnym studium, które świadczy o teologicznej dojrzałości i dobrym warsztacie naukowym jej autorki. Stanowi bardzo wartościowy krok w zgłębianiu historii, teologii i duchowości zaprezentowanych wspólnot życia ewangelicznego. Szczególnie ważny klucz hermeneutyczny, który określa podstawowe kryterium doboru opisanych przez nią wspólnot, to ich ekumeniczna otwartość i szeroko pojęte zaangażowanie na rzecz urzeczywistniania pełnej widzialnej jedności w Chrystusowym Kościele. Kryterium to uznaję za bardzo trafne i społecznie przydatne, szczególnie dziś, w czasach tak częstej dezintegracji i skrajnej nieraz polaryzacji społeczeństw. Wspólnoty życia ewangelicznego, zaprezentowane przez autorkę opracowania, stanowią dla nas szczególnie „znak czasu” wskazujący z jednej strony na chrześcijańską zasadę szacunku dla każdego człowieka i dla różnorodności jego przekonań, z drugiej strony radykalnie wzywający do realizacji Testamentu Chrystusa: „aby byli jedno” (J 17,21). Z wielkim szacunkiem i wdzięcznością przyjmuję więc prezentowaną książkę i polecam ją czytelnikom.